

AUGUSZTINOVICS PÁL.

A kissolymosi temetőben van egy közel három öl magas, keleti oldalán családi címerrel ellátott hatalmas sírkő, melyen a következőket olvashatjuk: Kissolymosi *Augusztinovic Pál*, királyi főkormányi tanácsos, főszámvevői hivatali elnök és az erdélyi unitárius status főkurátora s ifjai nevelésének örök hálát érdemlő alapítója emléke. Meghalt 1837-ben október 6-án, fáradhatatlan munkás életének 74-ik esztendejében. Alul pedig a cserkoszorús díszítéssel ellátott talpazaton a következő felirat van: Béke e kő alatt nyugvó becses poraira.

Messzibb vagyunk annál, hogy e nagyszerű emlékoszlophoz kimehessünk és nagy jóltevőnk emlékének ott hódolhassunk. Lelkünk vágya azonban oly nagy, hogy e pillanatban nemcsak a kissolymosi temetőhöz visz el gondolatunk, hanem felidézzük az ott nyugvó nagy alapító példás nemes életét, hogy meggazdagodjunk a nagy tanulságoktól s hitet, reményt nyerjünk életünk ezutáni küzdelmére.

Amint az idézett adatból látható, Augusztinovic Pál halálának 1937-ben volt századik évfordulója. Akkor nem emlékezhattünk meg ünnepély keretében az ő nagyszerű életéről és munkásságáról, csak lapjaink elevenítették fel röviden az ő életét és egyházmentő munkásságát. Domborműképe itt van nagyjaink közt a díszteremben, bizonyosságául annak, hogy a halál nem a feledés, hanem az örökélet kezdetét jelenti nagy jóltevőnk számára.

A jóltevők emlékünnepének sorában 1868. június hó 11-én Buzogány Áron akkori jeles tanár terjedelmes tanulmányban emlékezett meg Augusztinovic Pálról,¹ kimutatva különösen a tanulmány első részében a lengyel unitáriusok küzdelmeit és szenvedéseit s a kiüldözött lengyeleknek az unitárius egyházban való értékes munkásságát. Bizonyára találhattunk volna még más nemes jóltevőt is egyházunk történetében, de úgy hisszük, hogy *Augusztinovic Pál* emlékének tartozunk azzal, hogy *éppen most*, a nagy magyar sorsfordulat idején *róla* emlékezzünk meg. Hadd lássuk ki volt ő, milyen életküzdelmet vívott meg, milyen hagyatékkal ajándékozta meg az unitá-

¹ Ker. Magvető. IV. kötet. 11—36. l.

rius vallásközönséget s mi lett az ő nemes hagyatékának a sorsa.

A család eredete lengyel. A Lengyelországból kiüldözött és Kolozsvárt letelepedett Augusztinovicsek többször szerepelnek a kolozsvári lengyel unitárius egyházközség jegyzőkönyveiben.¹ 1691-ben Augusztinovic Pál lajstromba szedi az egyházközség könyveit. A Pál név — úgy látszik — gyakori ebben a családban.

Nagy jóltevőnknek teljesen magyarrá lett Pál nevű édes atyja, a kadácsi egyházközségben hal meg 41 évi lelkészi szolgálat után. Neje s így nagy alapítványozónknak édes anyja Mátéfi Lidia volt, a szentábrahámi nemes Mátéfi birtokos családból, Augusztinovic Pál tehát székely anyának volt a gyermeke. A lengyel és magyar vérnek nagyszerű keveréke, amilyen még jó sok van az unitárius egyházban. E papi család gyermekei: Pál, Sámuel, utóbbi is szintén jeles férfi és jóltevő lett, Zsuzsánna, és Lidia. Zsuzsánna szentábrahámi székely gazda: Istvánfi György neje lett. Lidia pedig Székely Mózes szabédi lelkész neje lett, ebből a házasságból született az a Székely Mózes, aki a mult század ötvenes éveiben Aranyosrákosi Székely Sándor halála után, mint főjegyző, kilenc éven át kormányozta az egyházat s a nehéz időkben teljesen felőrödött, úgy, hogy a püspökválasztás után, mikor nem ő nyerte el zsinati főtanács bizalmát, egy évvel meghalt. Némelyek szerint abból származott bánatában, hogy nem választották meg püspöknek.²

Az elsőszülött fiú: Pál 1763-ban Szentábrahámon látott napvilágot a nagyatyai háznál. Elemi iskolai tanulmányait Kissolymoson, a Csoma István messzi földön híres iskolájában kezdte. Ez iskola híres volt abban az időben és azok a szülők, akik gyermekeik nevelésére sokat adtak, ott kezdték a taníttatást.³ Innen a kolozsvári főtanodába lépett, ahol kitűnő eredménnyel végezte tanulmányait.

Édes atyja kívánságára a papi pályára lépett. A papi pá-

¹ Buzogány Áron i. m.

² Dr. Gál Kelemen: A kolozsvári Unitárius Kollégium története. II. köt. 487. l.

³ Volt még néhány ilyen híres iskolánk a tanító kiválósága miatt: a bölöni Mikó Sámuel, a lokodi Sándor Lőrinc idejében.

lyát régebbi időben háromévi tanítói működéssel kellett kezdeni. Augusztinovics Pál ezen a téren nem érezte magát elég erősnek; nem volt énekhangja s nem akarva oly munkatéren szolgálni, amelyre nincs tehetsége, elhagyta ezt a pályát.

Más, nehezebb, kitartást és akartaerőt megpróbáló pályát választott. Az erdélyi királyi táblához ment, Türi László ítélmester irodájában nyervén alkalmazást. Ebben az időben gr. Teleki Elek fiai mellett is tanítóskodott. Szorgalmával, nyílt tekintetével, egyenes jellemével kiváló pártfogókat nyert meg s így előhaladhatott pályáján, annak ellenére is, hogy atyja szűkösen tudta segíteni. Mint a táblai elnök gr. Bethlen Pál continnusának kardra volt szüksége, mint a királyi tábla többi ifjainak. Ezt a kardot édes anyja testvérétől: *Mátéfi Istvántól* kapta, amiért hálás és boldog is volt és mint ifjú büszke is volt rá. Ebben a kard ajándékozásban a nemzetségtudatnak a kifejezését látjuk, ami a mai időkben is például szolgálhat.

Nehány évi működés után a kir. táblától megvált és Magyarországra ment a királyi kuriához hites írnoknak, onnan pedig nemsokára felment Bécsbe az erdélyi cancelláriához gyakornoknak. Hogy pályáján előbbre haladhasson, egyházunkhoz fordult segítségért, igérve, hogy nem lesz hálátlan, ha azt megkapja. Az egyház Képviselő Tanácsa 20 aranyat szavazott meg. Ezúttal az egyház nem költötte hálátlanra a pénzét, mert Augusztinovics Pál valóban az adomány igazi nemes értékéhez képest fizette vissza.

1798 táján az ügyvédi vizsgát letette, mikor udvarii s. ágens s pár év után ágens lett. Bátorság és kitartás kellett hozzá, de a nagy küzdelem után valóban elérte azt, amit az erős akarat elérhet.

Harminc esztendeig volt Bécsben ügyvivő. Ezt a munkakört úgy teljesítette, hogy méltán tekintélyt vívott ki magának. Hatalmas jogi ismeretével, komoly megfontoltságával, veleszületett bölcsességével és társadalmi hajlamainál fogva fenn Bécsben a koronánál és lenn, elhagyott, de el nem feledett atyafiainál és a nagy közönségnél is kiváló tekintélynek örvendett. Különben nem volt egyoldalú jogász ember, hanem szerette nagyon az irodalmat és történelmet s azonkívül kitűnő nyelvész volt. A latinban valóságos mester, németül és

franciául könnyűséggel beszélt, olaszul és angolul is tudott. Széleskörű levelezést folytatott nemcsak rokonaival, hanem Erdély sok jeles emberével.

A magas állásra való küzdelem és a célra való feljutás az embereket gyakran rideggé, zárkózottá teszi. Némelyek nemcsak elfeledkeznek arról a körről, amelyből kiindultak, hanem szembe is fordultak azzal. Augusztinovicsal nem ez történt. Bécsben lakott, de szíve mindig itt volt Erdélyben, a Székelyföldön, édes anyjánál, testvéreinél, rokonainál s az egész unitárius vallásközönségnél. Állandóan levelezésben állott velük s levelezése nemcsak szokásos formáság volt, hanem szeretetét, rokonérzését sokszor pénzbeli támogatással is kifejezte. Rokon tanuló fiuk többen élvezték pénzbeli támogatását. Száknovics Izsáknak, az utolsó lengyel unitárius pap fiának lehetővé tette, hogy Bécsben az orvosi pályát elvégezhesse. Egyedül az mutat talán ridegségre, hogy a házasság aranyláncaival senkinek sem sikerült őt magához kapcsolnia. Ennek okát ma sem tudjuk, azonban, hogy nem volt magának való fősvény ember, sem pedig semmivel, csak a maga élvezetével törődő Epikurus-követő, mutatja az, hogy előkelő házat tartott ugyan, de takarékos volt és takarékoságának meg volt a célja. Valóban vagyont akart gyűjteni és azt is gyűjtött. Többször nyújtott kölcsönt előkelő embereknek, nevezetesen hg. Grassalkovicsnak és gr. Bethlen Eleknek. Bécsbe került s ott megszerült erdélyi embereken sokszor pénzzel is, ha kölcsön formájában is segített, amint a Kozma Józsefhez, e derék kolozsvári polgárhoz írt hosszas levelezései mutatják.¹

Augusztinovics Pál bécsi udvari ágens, az egykori diák, akinek 20 arany nagy jótétemény volt, már gazdag ember, gazdag anyagilag, aki ezreket tud másoknak kölcsön adni és kölcsönért hercegek és grófok keresik föl. Ha életpályájának ezen a pontján meg áll, akkor is azt mondhatjuk, hogy kivételesen szép pályafutása volt. A gondviselés azonban még magasabbra hívta el.

Az erdélyi kir. táblánál már hosszabb idő óta ürességben volt egy ítélőmesteri állás, amelyet ezelőtt unitárius ember

¹ Kolozsvári Unitárius Kollégium nagykönyvtára. Kéz. 752. sz.

töltött be. Az E. Képviselő Tanács fölírta az uralkodóhoz, hogy ezt az állást unitáriussal töltsék be. A fölíratot maga *Augusztinovics Pál* adta át Ferencz császárnak és királynak. A kinevezésre elsősorban az *Augusztinovics Pál* neve jött előtérbe, mint oly emberé, aki az uralkodónál és hitsorsosainál is kedvelt volt. Azt várta tehát mindenki, hogy *Augusztinovics Pál* nyerje el azt a tisztséget. Ugy látszik, *Kozma József* levélben célzott is arra; a kolozsvári Unitárius Kollégium kéziratkönyvtárában levő, már említett levélgyűjteménynek utolsó sorai erre mutatnak.

„Ad vocem. *Itélmester*. Nagyon megcsalódna az Ur abban, ha azt hinné, hogy én azon kapkodnék és az után járkálnék, — ha minden legkisebb utánjárásom kívül sponte s proprio motu reselválnának, — úgy nem mondom, hogy le nem mennék, de bizonyosan akkor sem ex egoisticis principiis, — honorificum, vagy nem tudom mi semmiségeken való kapásból, mert efélék reám bizonyosan nem ágálnak. Ennyiben áll dispositiom, v. érzésem arról.” *Augusztinovics Pál* megnyerte az itélmesterré való kinevezést, 1825. febr. 25-iki kelettel. A kinevezés hivatkozik hosszas közéleti működésére és kiváló jogi ismereteire, törvényben val ónagy jártasságára.¹

Öt évig teljesítette ezt a hivatást minden oldalon elismerést víván ki magának. Különösen nemes szeretettől áthatott előkelő modora nyerte meg a vezetése alatt munkáló ifjúság lelkét. Ezután királyi főkormányzói tanácsosnak nevezte ki az uralkodó. Mint főkormányzói tanácsos kiváló munkát fejtett ki a városok tanácsa és választott közönsége közjainak kezelése érdekében. Itteni kiváló munkásságának köszönhető, hogy 1837-ben az országgyűlés a számvevőség elnökének választotta meg. E választást az uralkodó megerősítette, de az irigy halál okt. 5-én kiragadta munkaköréből és az életből.

Augusztinovics Pál a főkormányzói tanácsosi állásra való beiktatásakor a következő jellemző beszédet mondta:²

¹ Buzogány i. m.

² Néhai *Simén Domokos* tanár másolata az E. K. T. levéltárában levő eredetiből. (Kéz. k. 204. sz.)

„Az hivatalt viselő igaz hazafinak legédesebb öröme s gyönyörűsége az; mely a fejedelem s a haza szoros egybekötetésben levő java s polgártársai boldogságának előmozdításából származik.

Különben sok nyughatatlanságokkal, terével, fáradsággal s néha kedvetlenségekkel is járó közhivatalviselés ezen tekintetből becses, jobb mód és alkalmatosság lévén abban a közjónak munkálkodására.

Ebben áll a hivatalviselésnek valóságos becse, méltósága s legszentebb célja s jaj annak a társaságnak, melynek kormányán s bírói székeiben az hivatal becsét nem ez, hanem más oldalos kinézésekben keresők ülnek.

Nem titkolhatom el azért azon hív jobbágyi mély tiszteletem — s buzgó háládatosságom kijelentését Felséges fejedelmünk, Hazánk szeretett Atytyának abbeli kegyelméért, mely szerint az Excellátok s Nagyságtok graciosa Ininitiationjokbéli hathatós segedelmezések — s pártfogásaiknál fogva, (melyet az háládatosság legtisztább érzéseivel emlétek s azzal szívemen viselni is fogok), oly díszes hivatalra szólítottam fel, melyben az igazság kiszolgáltatására — s a közboldogság gyarapítására célozó munkás hív törekvésében a Felséges királyi főkormányzéknek csekély voltom s tehetségem szerént néműnemű részt vehetek.

Nem rettentenek meg ennek terhei, midőn bátorit az Excellátok s Nagyságtok bölcsessége, s nagy tapasztalása és segedelmezések, melyet megnyerhetvén: úgy a fejedelem és haza hív szolgálattýára ezen új hivatalban (melynek hitét ezennel leteszem) szerencsésnek fogom tartani magamat.

Ilyetén belső érzésomban felséges fejedelmünknek hozzászas életet — dícsőségesen uralkodó Házára — édes Hazánkra — Excellátokra, s Nagyságtokra — s az egész felséges Főkormányzék érdemes minden tagjaira áldást és jóllételt óhajtván, magamat Excelládnak, Excellátoknak, Nagyságtoknak és az egész felséges kir. Főkormányzék több érdemes Tagjainak kegyelmekben, gráciájokban, fávörökben, barátságos szíveségekből teljes bizodalommal alázatosan ajánlom.“

Amikor főkormányzékí tanácsos lett, abban az évben hívta el az unitárius egyháznak zsinati főtanácsa főgondnoknak (1832.). Mint ilyen az első egyházunk történetében, aki

nem a születés, hanem a szellem arisztokráciájából került egyházunk vezető állására.

Mint főgondnok, tisztét nem külső dísznek, hanem igazi hivatásnak tekintette Amikor csak tehetett, részt vett a consistoriumi gyűléseken s az egyház kormányzásában is. Különösen nagyon érdekelte a tanulók sorsa, magaviselete, előhaladása. Ha kellett szigorral, vagy megbocsátással, de mindig magasabb szempontból és tiszta szeretettel figyelte az egyház virágos kertjének: az iskolának, különösen a kolozsvári főtanodának a sorsát. Hogy mennyire a szíven feküdt egyháza s különösen a főiskola ügye, mutatja az a végrendelet, melyet halála után néhány nappal tett s amely egész élete értelmét félreérthetetlenül megmagyarázza. A végrendeletet halála előtt négy nappal írta meg, de azért ez teljes fényt vet az ő egész életére. Látszik belőle, hogy ezt nem külső befolyásra készítette, nem egy hirtelen jött szeszély, vagy ötlet adta neki, hanem hozzátartozik szorosan életéhez. Végrendeletének tartalma a következő:¹

Az ezen Nagy-fejedelemségbeli Nemes Unitárius Status szegény sorsát tekintvén s azok ifjainak mind a tudományokban, mind a moralításban leendő jobb mód-dali neveltetések lévén eleitől fogva főcélom, azt a nemes Unitárius Statust hagyom universalis haereszemnek.

Az volt a célom, hogy leveleimet tökéletesen rendbe szedve, azokból dolgaim állását tisztába téve, s a ns. Unitárius Status nevezetesebb szükségeit is, hitem sorsosaival egyetértőleg, tekintetbe véve, ezekhez képest tegyem pontonként meghatározva rendelkezésemet; de elkezdett munkámban előbb hivatalom foglalatosságai, később Kolozsvárról eltávozásom miatt eddig be nem végezhetvén,, most pedig ama leveleim távolléte s gyengélkedő állapotom miatt egész teljességében ki nem terjeszkehdetvén, minekutána gubernialis cancellista bölöni Farkas Sándornak, concept practicansok Körmöczi Józsefnek és Fekete Sámuelnek alkaratomat már több ízben kijelentettam, tudva van előttük célom, s az ök egyezs-

¹ Végrendelet megvan az egyház levéltárában. En a Jóságfelügyelőség bírtokában levő, Benczédi Gergely tanár által készített másolatot idézem. V. o. Buzogány i. m.

gükben benső megnyugvással vagyok, hogy hátramaradó vagyonomról mostani meghatalmazásomnál fogva úgy fognak rendelkezni, mintha magam volnék életben, ezt előrebecsátva:

1. Ladamosi jószágomat, minden hozzátartozóival s ahhoz tartozó ns. Zaránd-vármegyei részjószágokkal, kedves barátim, b. Farkas Sándor, Körmöczi József és Fekete Sámuel adminisztráltassanak, annak jövedelmeiről minden esztendőben számadást adván a konzistoriumnak. A jószág tiszta jövedelmének az írt ns. unitárius Status minő közintézetekre és szükségekre leendő fordíttatását a kinevezett adminisztrátorok együtt közértelemmel hárman határozzák meg, és az e szerint meghatározott célra fordíttassék in perpetuum. -- Nevezett barátaimnak, mint szóval többször kijelentettem, lelkükre kötöm, hogy nekem szívemen leginkább fekvően a kolozsvári nemes unitária iskolában a tudományos és erkölcsi nevelés jobb célra állítása, tehát vagyonom e célra fordítása elhatározásában ezt tartsák lelkiismeretesen szemük előtt.

Az 5-ik pontban értékes könyvtárát, a 6-ikban tőkepenzeit hagyja a kolozsvári unitárius kollégiumnak.

A végrendelet többi pontjaiban testvéreiről s másokról gondoskodik, akik neki szolgálatot tettek. Kissolymosi birtokát Sámuel testvéröccsének hagyta. Leánytestvéreinek Déváu 3000 ezüst forinton szerzett jószágát. Régi gazdasszonyának évi járadékot biztosított, a körülötte szolgálóknak is hagyott valamit, barátainak pedig értékes emlékeket adományozott.

Azt kívánta, hogy a kissolymosi temetőben helyezzék örök nyugalomba.

Ezek a rendelkezések minden ékesszólásnál szebben beszélnek. Megmagyarázzák Augusztinovics Pálnak, az igazi nagy unitáriusnak, a nemzetségeért és székely unitáriusokért lángoló lelkét. Megérteti ez a végrendelet, hogy Augusztinovics Pál nemcsak a magas hivatali állást kereste, hanem azt a módot és lehetőséget, hogy miként használjon övéinek. Az egyházi pályán a főgondnoki állást nem az állás díszéért fogadta el, hanem azért, mert hatni, alkotni akart, mert egyházunknak hasznára akart lenni. Isten nemcsak körültekintő bölcsességgel, hanem férfias bátorsággal is megáldotta. Nem riadt vissza a népszerűtlen fellépéstől sem, ha azt hitte, hogy ezzel az ügynek használ. 1834. év körül az ifjúság és a ható-

ság közt nagyon feszült volt a helyzet. Az ifjúság lelkét hártalan lelkesedés fogta el a magyar szellem diadalának kivívásáért s ebbeli lelkesedésében korlátokat nem ismert. Gyakran összeütközött a karhatalommal. Augusztinovics élete nagy részét Bécsben élte le, az udvarhoz közel, mikor hazajött Erdélybe, akkor is magas hivatalt töltött be. Leveleiből kitűnik, hogy a magyar jogos kivánságokat maga is táplálta a szívében, de azt is jól tudta, hogyha a fiatalos lelkesedés és az államhatalom fegyveres ereje összeütközik egymással, a nyers erő győz a lelkesedés és igazság fölött. Mint főgondnok féltette az egyházat is, mert a Képviselő Tanács minduntalan figyelmeztetéseket kapott a kormányzattól a diákság állítólagos féktelen magaviselete miatt. A diákokkal szemben tudott nagyon szigorú és nagyon megbocsátó lenni s mindkét magatartását igazi szeretete sugallta. Szelleme magas erejét népéért, az unitárius vallásközönségért lángoló lelkének ragyogó szeretete sugározta be s ez tette őt igazán nagygyá, emlékét halhatatlanná.

Midőn a nagy alapítónak és közéleti férfiúnak emlékét föllevenítettük, nem lehet közömbös az sem, hogy mi volt ez az anyagi érték, amivel az egyházat és ezen keresztül vallásközönségeinket megajándékozta. A ladamosi birtok herceg Grassalkovicstól maradt reá 49.602 frt. értékben. Ennek a birtoknak rendbehozatalára befektetett 3000 forintot s így ez a birtok Augusztinovicsnak kb. 52.000 forintban állott. A többi adományai értéke kb. 8000 frt volt s így az egyház akkori értékben 60.000 frt értéket örökölt. A vagyont a hagyományozó akarata szerint úgy kezelték, hogy jövedelmének egy részét tőkésítették és abból a birtokállományt gyarapították: 1868-ban, az első Augusztinovics emlékűnnep alkalmával a gondosan és lelkiismeretesen kezelt vagyont 120.812 forintot tett ki. Az akkori és a mostani pénzérték között nagy különbség van, a háborús pénzbő időkhöz szokott ember ezt nehezen is tudja megérteni. Buzogány Áron úgy számította volt ki, hogy ötven-hatvan esztendő múlva ez összeg 200 ezer frt-ra kell emelkedjék.

Ez a számítás nem is csalt. 1914-ben a világháború kitörésekor 3183 kat. holdra emelkedett az Augusztinovics Pál-alap birtokállománya. Főlöskéges arról gondolkoznunk, hogy

ez alapnak mi volt akkor arany valutában a pénzbeli értéke, mikor olyan óriási pénzbeli értékváltozás, valuta ingadozás állott be azóta. A kiegyezés után az Augusztinovics Pál alapja valóban egyik legkomolyabb anyagi alappá fejlődött, amely a Berde-alapítvánnyal együtt egyházunkat komoly feladatai, magasztos hivatása teljesítésére alkalmassá tette. A világháborút megelőző időben kicsiny egyházunk anyagi alapja biztosítva volt.

Jött azonban a nagy fordulat. A fegyverek aldobása. A hadsereg széttörlése. Az októberi forradalom. Trianon. Magyarország feldarabolása. A kegyetlen román földbirtok-reform, mikor a nemes alapítványozók társadalmi célt szolgáló adományait a végrendelkezők akaratát embertelen durvasággal megsértve, úgy kisajátították, hogy az egyháznak legfőbb csak az elveszett fejsze nyele maradt meg. A helyzet olyan volt, hogy az Augusztinovics-féle megmaradt kb. 120 hold birtokot is tanácsos volt eladni és beépíteni kolozsvári házba.

Egy lehetetlen korszak, hamis eszmék és az erkölcsi örök igazságoknak tagadása ideje korában történhetett csak ilyen kifosztása az emberi kultúrának. A történelem folyamata eltevédt, annak vissza kell fordulnia oda, ami a helyes út. Az emberi gonoszság szétdarabolta azt a szép országot, ami édes hazánkat, melyet a Teremtő egységesnek alkotott a Kárpátok égfelé nyúló hegyeivel és erdőivel. Ez a kor elvesztette az erkölcsi igazságszolgáltatásba való hitét. Ennek azonban meg kell változnia. Az erkölcsi igazságszolgáltatás nélkül ez a világ és a mi életünk semmit sem ér. *Hiszünk egy isteni, örök igazságban.* Hiszünk, hogy eljön az a kor, amely jóvá teszi azt, amit egy más korszak összetört. Hiszünk, hogy iskolánk visszkapja azokat az alapokat, melyet nagyjaink életük nagy munkájával, önmaguk boldogságának feláldozásával létesítettek.

Az ellenséges áramlatok azonban nem döntötték meg az Augusztinovics Pál életművét. E nagy férfiú jelleme ma is hódít, munkája ma is követésre kész. Szorgalma, kitartása, soha sem lankadó ereje, egyházának, nemzetségének, népének

szeretete ma is példányképül áll előttünk s az ily kiválóságok különösen fölemelő hatást gyakorolnak az ifjúságra.

Benczédi Pál.

Az ünnepélyt *Józan* Miklós püspök zárta be a következő szavakkal:

Ünneplő Gyülekezet!

Kedves Ifjúság!

Intézetünk ismét lerótta a hála és a kegyelet adóját egyik jóltevője iránt, aki az ő szívének kincseiből hozott elő szépet és jót örök tanulságul mindnyájunk számára. A mi megemlékezésünk illesse nem csupán őt magát, akinek életét és jellemrajzát újból fölidéztük lelki szemeink előtt, hanem mindazokat, akik őt megelőzve, vagy az ő példáján felbuzdulva, beállottak abba a nemes gárdába, amely anyagi és szellemi hagyatékával gazdagította s akárhányszor a végveszélytől mentette meg egyházunkat.

Amint neve is mutatja, lengyel unitárius testvéreink ivadéka; összekötő kapocs a múlt és a jelen között, amelyet még megerősíthet a százados aléltság után ez a feltörekvő újabb korszak, amelyben ideális lelkületű utódok ismét missziót teljesíthetnek a Rakowi Káté alapján.

Jól esik hinnünk, látnunk és tapasztalnunk, hogy a Jóltevők sora megritkult ugyan, de végképpen le nem zárult; mert a modern időkben is vannak — Istennek hála! — áldozatos lelkék, akik az egyházban kivált a nevelés ügyét felkarolva, elősegítik az új nemzedék szépreményű törekvéseit.

Az áldozat szentsége gyűjtött egybe minket erre a kegyetes ünnepre. Ugyanez a nemes gondolat és fölemelő érzés vezessen mindnyájunkat a szürke hétköznapiakon is, hogy komoly munkával és hűséges odaadással szolgálhassunk mi is — nagy elődök nyomdokaiban — Anyaszentegyházunkat és édes magyar Hazánkat . . . A mi Egy igaz Istenünk áldása legyen mindnyájunkon! Amen.